

... הן אלה קצת מבוכותיי מעט מהרבה. לכן אל תוסף עוד ראות פני בחקירות ודרישות בחכמה זו, כי אתי היתה ולרוב יגיעה ומיעוט השגה שלחתייה לנפשה, וגם אתה עשה כן ופנית והלכת אל גופי תורה, הפוך בה והפוך בה ומינה לא תזוע. ושמואל ירחינאי שהיה נהירין ליה שבילי דרקייע וכו' (ברכות נח). ואמר שיכול לתקוני לכולי גולה, לא היה מפנה לבו רק בעת שהלך לצרכיו, כבירושלמי (ע' דברים רבה חו).

דף כד

ראינוהו במים ראינוהו בעששית ראינוהו בעבים – אין מעידין עליו. בשו"ת הלכות קטנות (ח"ב פב) מסתפק בעדים שראו אדם עובר עבירה על ידי מראה, שמא אין זו עדות כשרה מפני שאינה נחשבת 'ראייה' כמו שאמרו כאן. וכן דנו האחרונים בנידון זה לענין הלכות שונות כגון ברכת הלבנה ועוד (ע' או"ח תכו, בבאר-היטב; שו"ת שבות יעקב ח"א קכו).

ויש שדנו גם לענין איסור אמירת דבר שבקדושה כנגד ערוה, שמא בראייה על ידי מראה אין איסור. אך יש לפקפק בדבר, כי לפי דברי מומחים ראייה דרך מראה היא ממש כראיית גוף הדבר, ורק לענין עדות החדש אמרו בגמרא שאין זו עדות (עפ"י מנחת שלמה ח"א ט).

בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב פד) משמע שאינה נחשבת 'ראייה' הלכך אם עוצם עיניו שאין חשש הרהור, מותר לומר דבר שבקדושה מול ערוה המשתקפת במראה. וע"ע בשו"ת יביע אומר ח"א ז.

חציו במים חציו ברקיע – כגון שנגלה חציו וראוהו לאותו חצי משתקף במים וכשנשאו עיניהם למרום לראותו נכסה אותו חציו בעבים וראו חציו האחר שנתגלה (עפ"י חדושי הר"ן).

ראינוהו מאלינו ושבנו לראותו מדעתנו ולא ראינוהו – אין מעידין עליו. החידוש הוא אף כששהו מעט, באופן שאפשר לתלות בסיבה חיצונית מה שלא ראוהו שוב, אף על פי כן אין מעידין עליו. ומשמע שאם לא שבו לראותו – מעידים, הגם שראוהו ללא כוונה מיוחדת. ורק אם שבו לראות ולא ראו – אין מעידים (עפ"י חדושים ובאורים). וע' גם בטורי אבן שהעיר מכאן על תו"י בכריתות. וע"ע במנחת חינוך ד, כט). ויש מי שצדד לשמוע מכאן להפך, שאין להעיד עדות החודש בראייה ללא כוונה להעיד, שעל כן הוצרכו להסתכל שוב, כדי להעיד עליו (עפ"י באר אליהו חו"מ ז, ס"ק יט כב. ולא החליט בדבר).

פלימו אומר: בזמנו אין מקדשין אותו. נראה שרצונו לומר שאין צריך לומר 'מקודש' אבל בית דין צריך לחקור העדים ולהחליט אם עדותם מקובלת אם לאו. [ואפשר שבזמן שאין אפשרות שהלבנה תראה עד ל"א, ייחשב ל"א בזמנו לפלימו ואין צריך לקדש. וצריך עיון] (חדושים ובאורים).

ומי שרי והכתיב לא תעשון אתי... כפי הנראה הצורות היו כלבנה פגומה, כפי שהיא נראית בשעת מולדה, ומשמע שאף כגון זה אסור הגם שאין זו צורתה האמתית כי באמת היא שלימה, מכל מקום התורה אסרה לעשות כפי שהיא נראית לנו (עפ"י שפת אמת. עע"ש). אם נאמר שאין איסור אלא בצבע לבן כלבנה, יש לפרש שידוע היה לגמרא שרבן גמליאל צורות לבנה ממש היו לו, לבנים כמותה. וכך אמנם עדיף להראות להדיוטות (עפ"י חדושים ובאורים).

'לא תעשון אתי – לא תעשון כדמות שמשיי... לא יעשה אדם בית תבנית היכל, אכסדרה תבנית אולם... שונה איסור עשיית תבנית מקדש וכליו, מאיסור עשיית חמה ולבנה וכו', הגם ששניהם נלמדו מכתוב אחד – לא תעשון אתי; איסור עשיית מקדש וכליו, הואיל וניתן לעשות כמותם ממש מתפרש 'לא תעשון' כפשוטו, עשיית תבנית כמותם ממש. ואילו חמה ולבנה שאי אפשר לעשותם כמות שהם, ודאי כוונת הכתוב לאסור כל דבר כדוגמתם, ולכן גם ציור בכלל האיסור. לא כן במנורה וכו', ודאי אין איסור לצייר דמות מנורה שבמקדש (עפ"י תוס' יומא נד: תורת חיים ע"ז מג).

עוד על חילוק ביסוד הדין בין עשית צורות ושמשין, ובין תבנית מקדש וכליו [שנראה מדברי הרמב"ם שיסוד האיסור באלו הוא משום מורא מקדש] – ע' בשו"ת בית אפרים או"ח י; אבי עזרי תנינא סוף הל' בית הבחירה.

(ע"ב) 'לא תעשון אתי – לא תעשון אותי' כדמות שאני מתראה בה לנביאים (ר"ה, ריטב"א, רא"ה ור"ן ע"ז מג).

וכן **'אופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת' כלומר, בדמות שהן נראים בה במראה הנבואה דהיינו אדם שיש לו כנפיים (ר"ן).**

שיטת הרמב"ם שאסור לעשותן בין בולטים בין שוקעים. וכתב הכסף – משנה שכך היא שיטת התוס'. ובאר שמה (ע"ז ספ"ג) העיר שהתוס' לא דיברו אלא בחמה ולבנה, ולא על שמשים שבמדור העליון. והוסיף להוכיח מדבריהם שמחלקים בכך, שבמלאכים וכו' אינו חייב אלא בצורה בולטת. וכבר כתב כן הגר"א (יו"ד קמא, כא) בדעתם.

ובאר באו"ש טעם החילוק; לפי שחמה ולבנה מציינים אותן לפי המחשך בחוש הראות, והרי הם אינם נראים לעין בולטים. ואולם שמשים שבמדור העליון שאינם נראים במחשך, והציור הוא לפי דמיון שבשכל להווייתן, אם כן כמו שהם בולטים כן האיסור לעשותם – דוקא בבליטה.

וסברתו צריכה באור, הלא כיון שמציאות המלאכים רוחנית, אין הם 'בולטים' במובן הגשמי (אדרבה, חמה ולבנה דוקא בולטים), ואם כן מאן יימר שלפי דמיון תאורם בשכל הינם בולטים. [וזה נראה טעם הכס"מ שכתב שלפי התוס' אסור בין בולטים בין שוקעים].

ואולם לפי מה שכתב הר"ן שעשיית דמותם היא כפי שהיא מצטיירת אצל הנביאים, יש לומר שהנביאים משיגים אותם כמציאות מוחשית כנראה מפשט התאור ביחזקאל [וכן יל"פ מה שאמרו בסוכה ה: 'ונילף מפנים של מעלה דכתיב כראות פני' וכו'] – שהכוונה לפי ציור המלאכים אצל הנביאים, דקים ליה שהפנים גדולות מטפה. וכן משמע שם בחדושי הרא"ה, ומסתמא מצטיירים בנבואתם כדמות בולטת ממש.

ליקוטים מפוסקים ראשונים ואחרונים

תבנית מנורה. כתבו הפוסקים (שו"ת מהרי"ק עה; יו"ד סוס"י קמא) שכיון שאין מידות המנורה מפורשות בתורה – אסור לעשות מנורה בת שבעה קנים, גם כשאינה גבוהה י"ח טפחים כבמקדש. והוא הדין כשאין לה כפתורים ופרחים וגביעים – אסור (וכמו שכתבו הפוסקים ביו"ד שם).

ויש מקילים בקנים שאין בהם בית קיבול לשמן אלא משמשים לנרות מוצקים של שעה וכדומה. ויש חולקים (ע' פתחי תשובה שם סקי"ד).

וע' בשו"ת יחזה דעת (ח"ג סא) אודות מנורה חשמלית של שבעה קנים, שעשאוה לבית הכנסת – שכתב להתיר היות ואין לה כלל בית קיבול – אינה כתבנית מנורה שבמקדש, גם לפי דעת המחמירים בשל נרות שעה.

גם בשו"ת אגרות משה (י"ד ח"ג לג) כתב שהעושה באופן שאינו כשר במקדש כמותו, בדבר שהוא לעיכובא – נראה שמותר [כמשמעות לשון השי"ך ודלא כה'תבואות שור' (בספרו בכור שור כאן) ועוד. וע' בספר מקדש דוד קדשים א סק"ג]. וזה שאסור לעשותה גם כשהיא קטנה מי"ח טפחים, כנראה משום שגובהה אינו מעכב בדיעבד. ולשיטתו יצא גם כן שכשאינן לה בית קיבול לשמן – מותר.

א. ע"ע במה שכתב בשו"ת שבט הלוי ח"ג קו. וראה אריכות רבה בכל הענין בפסקים וכתבים לגר"י הרצוג יו"ד ח"א מג-מו. ובענין כשרות מנורה ללא גביעים כפתורים ופרחים – ע' במובא במנחות כח.

ב. נראה פשוט שגם לפי השיטות שכל שהוא מעכב בפנים – מותר לעשותו, אסור לעשות מנורת זהב שאינה מקשה אחת הגם שהיא פסולה למקדש, לפי שדין 'מקשה' אינו שייך אלא לדרך עשייתה ואינו ענין לתבניתה. אלא שיש לעיין באופן שניכר עליה שלא נעשית מקשה רק בחיבורי חתיכות, שמא דומה למשנה בתבניתה בדבר הפוסל, וכמו שעושה מעץ או מכל חומר הפסול שמותר, או שמא כיון שענין 'מקשה' אינו שייך לתבנית, גם כשניכר שאינו 'מקשה' אין כאן תבנית אחרת.

עוד צידד שם שמוותר לעשות כתבניתם כדי להתלמד, וככל שאר הצורות המותרות להתלמד שהרי כולם נלמדים מאותו מקרא. וכתב שם שנראה שגדר 'להתלמד' שייך גם כשאינו נוגע למעשה אלא לידע את צורת המשכן והמקדש שבעבר, אף כי המקדש שלעתיד מידותיו שונות. וכל זה דלא כדעת הגר"ח זוננפלד זצ"ל שאסר לעשות צורת המשכן אפילו באנפין זעירין. ע"ש.

בספר משך חכמה (משפטים כ,כ) כתב להסתפק שמא אין איסור אלא בעושה כדי להשתמש בו, מנורה להדליק בה, שלחן להניח עליו לחם. ועוד צדד לומר שאין איסור בעשיית מזבח, וכמו שעשו השבטים שבעבר הירדן תבנית המזבח והסכים עמהם פינחס.

עשיית דמות אדם. הרא"ש כתב שאין איסור אלא בדמות שלמה, ראש וגוף, אבל ראש לבד או גוף לבד – מותר. וכן מובא בשלחן ערוך (י"ד קמא, ז). וכתב הרמ"א בהגהתו שכן נוהגים. ובשו"ת שאלת יעבץ (קע. הובא בפ"ת שם סק"י) כתב שדברי הרא"ש אמורים רק בראש אטום ללא פרטי הפרצוף, אבל פרצוף גמור אסור אף ללא הגוף.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ז קלד, ב) כתב שכל הגדולים חולקים על דברי הריעב"ץ, ובכללם מהרי"ט בתשובה (י"ד לה) – שהרא"ש דיבר בצורת פנים ממש ואעפ"כ התיר ללא הגוף.

ואולם דעת הרא"ש אינה מוסכמת על הכל, וישנן דעות האוסרות גם פרצוף לבדו (סמ"ג לאוין כב). ונראה שכן משמע גם בדברי התוס' בד"ה לא תעשון. וכן נראה מתוך דברי התוס' ע"ז נב סע"ב, שגם צורת פרצוף ללא גוף אסורה, מדהוצרכו לומר שדוד ושלמה לא היתה צורתם מוטבעת על המטבע אלא שמם בלבד). וכתבו האחרונים שראוי לחוש לשיטה זו (ע' ש"ך וט"ז שם, ופתחי תשובה בשם השל"ה). אבל חצי פרצוף – כתבו התוס' שאין איסור בדבר. [והוא הדין לענין יצירת פרופיל – דמות הנראית במבט מן הצד. עש"ך קמא סק"ה]. ויש מתירים בפרצוף ללא ראש, כגון צורות פנים על תכשיטים, ויש מחמירים אף בזה [עפ"י החתם-סופר] (ע' בספר דברי חכמים יו"ד פ"ה שהביא מהגר"ב זולטי ז"ל להתיר ואילו הגריש"א שליט"א רצה לאסור).

וכתבו הפוסקים ששיעור הפגימה דיה בפחיסת החוטם (בית לחם יהודה; שבט הלוי שם).

בשבט הלוי שם נקט כהנזה פשוטה שלדעת הריעב"ץ האוסר גוף וראש אטום, אין די בפחיסת החוטם או בשאר פרטי הפנים. ולכאורה יש מקום לומר שכשניכר הפחיסה, מודה ריעב"ץ שאין חשש, ורק בשעושה ראש אטום מלכתחילה, אסר משום הצורה הכללית של דמות אדם, אבל אם ניכר שיש בו פגם – לא שמענו לאסור. והרי עיקר טעם הרא"ש משום דלא תעשון אתי' כתיב, כלומר שלם. וכן משום החשד, ואין חשד אלא בשלם. ולפי שני הטעמים נראה שמועילה פחיסה ניכרת.

עשו לו אחרים דמות אדם, או דמות מלאכים ושרפים וארבע פנים שבמרכבה – שיטת מהר"ם

מרוטנבורק (עתוס' ביומא נד) והר"ן שאסור להשהותם מן התורה. ורק לענין חמה ולבנה וכוכבים אמרו בסוגיא שאין איסור בהשהיה מן התורה אלא משום החשד, ובאותם אופנים שאין חשד – מותר (ע"ש מקור הדברים ובאר מהלך הסוגיא לשיטה זו).

ואולם דעת שאר פוסקים (עתוס' כאן וע"ז מג; יו"ד קמא) שהשהיה אינה אסורה אלא מפני החשד, אם חשד שעשאו (ע' רמ"א סעיף ג בהגרא סקכ"א בשם תוס'), או חשד לעבודה – בצורות שעובדים להן. ובאופנים שאין חשד, כגון מה שאמרו שברבים אין חשד, וכיו"ב – מותר (וכן הוא בשו"ע קמא, ד). יש שכתבו שבזמנינו שאין חשד עבודה זרה בצורת אדם, אין איסור השהיה לצורת אדם שלמה (העמק שאלה יתרו נו. וכן משמע בחכמת אדם פה.ו. וכן סמך על שיטה זו הגר"י הרצוג (כרך ד, סי' מד ועש"ע בס' מה). ואולם כמה פוסקים בתשובותיהם נקטו בפשטות לאסור.

מפוסקי דורנו דנו על בובות משחק; ע' בשו"ת יחיה דעת (ח"ג סג) שכתב שנראה שאין כלל איסור בעשייתן, וכל שכן לסחור בהם ולקנותם ולהשהותם.

הביא שם מכמה פוסקים שאין שייך חשד ע"ז בצורות אדם בזמן הזה, וכל שכן בבובות משחק. ונראה שאף אם נאמר שהחשד שנאמר כאן היינו שיהשוו שעשאו ולא משום חשד שעבד להם (ע' בהגרא סקכ"א שכתב כן בשם התוס'), י"ל שגם חשד כזה אין שייך בבובות. אך מ"מ אילו היה איסור בעשייה, היה מקום לדון לאסור את המסחר והקנייה שלהם, משום מסייע ביד עוברי עבירה. [נאף לנכרי אסור לעשותם (ע' רמב"ם הל' מלכים ט), וכנראה שהוא בכלל הלכות עבודה זרה שנצטוו, וכמו שבאר באגרות משה יו"ד ח"ב נה. (ולא הבנתי דבריו שם בס' נד שנקט בפשיטות ללא שום פקפוק שאין הנכרי מצווה בעשית צורות לנוי, והתיר משום כך במקום הצורך לעזור לנכרי בהקמת אנדרטה. וצע"ג הלא מפורש ברמב"ם לאיסור). ויש שכתב בדעת התוס' שאין איסור לנכרי לעשותם – ע' בשו"ת בית זבול ח"ב יב, יא], ולא יועיל מה שאין כאן משום חשד. אבל כנראה עיקר סמיכתו להתיר היא מפני שאין זה בכלל דמות אדם שנאסרה, כי צורתם וענינם מוכחת עליהם שאינם אלא למשחק בעלמא. וכן שמעתי בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל.

ואולם בשו"ת שבט הלוי (ח"ו קלד) כתב כדבר פשוט' שבוכה בעלת צורה שלימה עם פנים שלימות – אסור להשהותה וצריך לפגום בצורתה, ודי בפחיסת החוטם כנ"ל. (וצ"ב שלא הזכיר מדברי החכמת אדם (פה, 1) שנראה שנוקט שאין איסור השהיה בזמן הזה בצורת אדם, שאין שייך שם חשד שעובדה). וכן מובא בשם החזו"ן-א"ש (דינים והנהגות' יו"ד ד, א) שאמר להסיר אף או עין וכיו"ב מהבוכה. וכן מובא בשם פוסקי דורנו, שאעפ"י שהעולם מקלים בזה, ראוי להחמיר ולהוציא עין וכד'. ויש מי שכתב שאף צביעת עין אחת מועילה (ע' דברי חכמים יו"ד פ"ה בשם הגר"ח פ שינברג שליט"א).

ע' בשבט הלוי (שם בסוף התשובה) שנסתפק אודות עשיית עוגיות עם צורות לבנה וכוכבים, שמא אין שייך האיסור באוכלין. והסיק שיש להמנע מכך. עוד מובא בשם הגר"מ אליהו שליט"א (מקראי קודש להגר"מ הררי – פורים יד הערה מט) שאין להרביק צורות כוכבים מוכספים על בגדי הילדים בתחפושות וכד' מפני שהיא צורה בוטלת. ויש מצדדים להתיר (ע"ש בשם הגר"ש ישראל).

צורת אדם שאינה בולטת – מחלוקת רמב"ם וראב"ד (עכו"ם ג, ב) בדבר. והרמב"ן והריטב"א והר"ן כתבו להחמיר כהראב"ד. וכן פסק הט"ו (קמא סקי"ב), ודלא כהשלחן-ערוך שכתב להתיר, כהרמב"ם. והיו מגדולי ישראל שהחמירו ומנעו אחרים מלציירם או לצלמם (ע' שו"ת שאילת יעבץ ח"א קע – על אביו החכם צבי; שו"ת דברי מלכיאל ח"ג נח ועוד). ואמנם כתבו פוסקים אחרונים שעיקר ההלכה להקל בדבר, ובפרט בחצי גוף או תמונת פרופיל, וכנ"ל (ע' בשו"ת דעת כהן ס; יחיה דעת ח"ג סג).

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ז קלד, ה) לא הכריע בדבר. וכתב: 'קשה לי להורות בזה, וגם מסופק אני אם מעשה צילום בגדר 'לא תעשון' בדין זה, כיון שהצורה נרשמה מאליה ע"י פעולות הידועות בפוטו'.

ואודות תצלום של החמה בשעת שקיעתה וכדומה – כתב בשבט הלוי (שם אות ו), אף שאין ברור אם בצילום יש איסור ד'לא תעשון', מכל מקום איסור שהייה נראה שיש בדבר.

צריך עיון מה טעם לאסור, הלא איסור שהייה בחמה ולבנה מבואר בסוגיא שהוא משום חשד. ולא מיבעיא לשיטת הר"ן שכתב שבזמן הזה שאין עובדים אין שייך חשד, אלא אף לשיטה המובאת ברמ"א (בסעיף ג) שגם כשאין עובדים לה אסור (וכבר תמחו על כך הש"ך והגר"א שם), לכאורה טעמה של שיטה זו שהחשד אינו משום עבודה, אלא חשד שיחשדוהו שעשה את הצורה (וכמו שהזכיר הגר"א), והרי אם נוקטים שבמעשה הצילום אין איסור ד'עשיה', אין שייך חשד בזה.

וכנראה דעתו שכיון שבעבר עבדו לחמה, נאסרה עשייתה בהחלט גם עתה שאין חשד. אך הרי מבואר בגמרא שבאופנים דליכא חשד מותר, וזהו המקור לדברי הר"ן. ועל כן מסתבר יותר שהשיטות האוסרות טעמם משום חשד עשיה (כמוש"כ הגר"א), וכאמור אין זה שייך לפי ההנחה שאין איסור דעשיה בצילום.

ובשו"ת מנחת יצחק (ח"י עב) החמיר עוד לאסור צילום צורת חמה ולבנה אפילו אם לא יפתח מזה תמונה אלא הקרנת הסרט בלבד, שאין חילוק לענין זה בין דבר המתקיים לשאינו מתקיים (ופרט זה כתב מסברא).

ונראה שהחמיר להחשיב את הצילום וההקרנה כעשיה, ולפי דבריו יצא שלשיטות המחמירים בצורת אדם אפילו אינה בולטת (וכמו שכתב הט"ז להחמיר בזה להלכה), אף צילום דמויות אסורה, גם כשאינו עושה תמונה. וחומרא זו לא שמענו.

להתלמד – כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ז קלד, ה) שמותר לצייר שמש וירח וכוכבים לילדים כאשר לומדים ענייני בריאת העולם, או כשמציירים חלום יוסף בפרשת וישב, שכל זה בכלל 'להתלמד'.

[ובשו"ת מנחת יצחק (ח"י עב) פקפק בענין 'להתלמד' למעשה. וצ"ע].

ויש דעות הנוקטות שלילדים קטנים מותר לצייר דמות חמה ולבנה, לפי שאין זה ציור ממש. ואין הדבר מוסכם (ע' בספר דברי חכמים יו"ד פ"ה, דעות הגר"פ"ש והגר"ש"א שליט"א).

צורות שאר חיות, אפילו נשר או אריה ושור – דעת רוב ככל הפוסקים שאין איסור בדבר [ודלא כהאור-זרוע. ע' הגהות אשר"י כאן], ורק לעשות ארבע פנים שבמרכבה יחדיו אסור. וע' בזה באריכות ובפרטי השיטות, בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ב נה).

ומן הטעם הזה כתב שם, אין להחמיר בצורות אריות שעל גבי הפרוכת כמו שנהגים הרבה לעשותם. ואף כי יש שמחמירים בזה, אין למחות ביד המקלים – ואין להחמיר בזה במקום שלא נהגו החומרא'. ואילו בשו"ת יחזה דעת (ח"ג סב) הרחיב בדבר ומסקנתו לאסור לתלות פרוכות כאלו שמצויירין בהן אריות וכדו'. וגם אם בנו צורת אריות מברונזה וכדומה – צריך להסירם.

*

'העשירו עשאו של כסף. חזרו והעשירו עשאו של זהב...' –

'... וישראל הגם שהיו עניים היו שוקלים להש"י דרכונות, שהיתה מטבע היוצאת אז על ידי עשרם של אומות העולם, וזה ודאי היה התרעמות גדול שהם בתכלית העוני ואומות העולם בתכלית העושר ועל ידי עושרן של או"ה הם מוכרחים לתת מחצית השקל מטבע גדולה יותר, ולפי תוקף עניים שפרוטה היה נחשב דבר חשוב כמו שהובא לעיל מהריב"ש ודאי תוספת זה

לשקול דרכונות היה רב מאוד בערכם, אבל ישראל ודאי נתנו הכל בלב טוב מאד, כי אין בלב ישראל תרעומות על הש"י, כי עצם לבן דבוק בו ית', ועל ידי כך זכו אחר כך לעושר רב כמו שאמרו ז"ל (סוכה נא): דבית הורדוס היה יפה משל שלמה המלך ע"ה. וכן אמרו על המנורה העשירו עשאוה כו' חזרו והעשירו כו' – וזה על דרך המקיים תורה מעוני סופו לקיימה מעושר (אבות ד). וזה נקרא 'סופו' – מה שהוא נמשך על ידו...'.
(מתוך ליקוטי מאמרים לר"צ הכהן, עמ' 171)

דף כה

יש לי ללמוד שכל מה שעשה רבן גמליאל עשוי...' ראה באריכות בחדושי הגר"ח על הש"ס. וע"ע: חדושים ובאורים; מאור ישראל.

'פעם אחת נתקשרו שמים בעבים ונראית דמות לבנה בעשרים ותשעה לחדש, כסבורים העם לומר ראש חדש ובקשו בית דין לקדשו'. הרש"ש (כא): פירש שבקשו לקבוע ראש חדש למחר, ביום שלשים, כי לעולם אין חדש פחות מכ"ט יום (כמפורש בתוספתא ומוכח בכמה מקומות). ואמר להם רבן גמליאל ראייתכם זו אינה כלום ואין לקדש על פיה.

'כך מקובלני מבית אבי אבא: אין חדושה של לבנה פחותה מעשרים ותשעה יום ומחצה ושני שלישי שעה וע"ג חלקים' – זהו חשבון המולד על דרך המיצוע, וכפי שכינהו 'המולד האמצעי', ואולם המולד 'האמתי' משתנה ואינו קבוע, כמו שמסר רבן גמליאל פעמים שבא בארוכה ופעמים שבא בקצרה – שמש ידע מבואר, ירח לא ידע מבואר. ובזמן שקידשו החודש על פי הראיה, הוצרכו לדעת את הזמנים האמתיים, כדי לדעת אם העדים דוברי אמת אם לאו.

ועתה כל החשבונות שהלוח נקבע על פיהם, מיוסדים אך ורק על פי המולד 'האמצעי' הנ"ל. וסוד ה' ליראיו, חשבון זה נשאר באופן ממוצע נכון אחרי כל כך הרבה שנים! אילו היה נקבע זמן זה הממוצע, נגיד למשל, רק בעשרה חלקים פחות או יותר, כי אז היה אחרי זמן לא רב כבר נראה הירח בעליל בשעה שיצא המולד לפי חשבון מוטעה זה. (עפ"י רמב"ם קדוש החדש ו; 'עלה יונה' עמ' לד, עפ"י ובשו"ת מהרי"ל יט קנה, לענין סוף זמן קידוש לבנה).

(ע"ב) 'פתח בדורו כשמואל בדורו... אשר יהיה בימים ההם – אין לך לילך אלא אצל שופט שבימך'... אין הכוונה בזה שצריך להשמע לגדולי דורו בדלית ברירה מפני שגדולי הדורות הקודמים אינם, אלא למדונו חז"ל ש'אין לך' – בשבילך, אין שופט אחר המתאים לך אלא זה שבימך, ואין לך לבקש שופטים אחרים, שאין הראשונים טובים לך מהאחרונים. אדם יכול לקבל את כל ההשפעה אך ורק מרבתינו שלו, מגדולי דורו דוקא (עפ"י שיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ, יט תשל"א. וע' בשו"ת מהרי"ל סז).

א. העדים היו מתכנסים בחצר גדולה שהיתה בירושלים, ו'בית יעזק' היתה נקראת. [הסיקו, מלשון ויעזקה ויסקלהו – סייגו בגדר אבנים מסביב. ולשון שבח הוא ולא צער, והיו עושים להם סעודות גדולות כדי שיהו רגילים לבוא, ולא היו מצטערים שם וגם מקומם היה מרווח (תוס').] ובית דין בודקים אותם שם.

בראשונה לא היו זוים משם כל היום (כדין כל היוצא חוץ לתחומו בשבת שאין לו אלא ד' אמות. וכל החצר כד' אמות). התקין רבן גמליאל הזקן שיהו מהלכים אלפים אמה לכל רוח. [ולא אלו בלבד אלא אף חכמה הבאה ליילד והבא להציל מן הדליקה ומן הגייס ומן הנהר ומן המפולת – הרי אלו כאנשי העיר ויש להם אלפים לכל רוח].

המנחת-חינוך (כד, ד) נקט שאין התר אלא לבא בתוך י"ב מיל [ולא שכיח שיבואו ממקום רחוק יותר], אבל הבא מחוץ לתחומין דאורייתא, אין לו לזוז ממקומו.

ב. כיצד בודקים את העדים – זוג שבא ראשון בודקים אותו ראשון, ומכניסים את הגדול שבהם ואומרים לו: אמור כיצד ראית את הלבנה, לפני החמה או לאחר החמה. ופירש אביי: פגימתה להיכן נוטה – אם אמר לפני החמה לא אמר כלום, שמעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה; לצפונה או לדרומה – אם אמר לדרומה, בימות הגשמים לא אמר כלום ובימות החמה דבריו קיימים, ואם אמר לצפונה – בימות החמה לא אמר כלום ובימות הגשמים דבריו קיימים. כמה היה גבוה ולאין היה נוטה וכמה היה רחב. אחד אומר גבוה שתי מרדעות ואחד אומר שלש – עדותם קיימת. אחד אומר שלש ואחד אומר חמש – עדותם בטילה, אבל מצטרפים לעדות אחרת. (רש"י: אחד מהם מצטרף עם עד אחר שאומר כמותו).

דמות צורות לבנה היו לו לרבן גמליאל בטבלא ובכותל בעלייתו, שבהן מראה את ההדיוטות ואומר הכזה ראית או כזה.

ג. ראינוהו במים (משתקף בנהר וכד'), בעששית, בעבים – אין מעידים עליו. וכן חציו במים / בעששית / בעבים וחציו ברקיע – אין מעידים.

ראינוהו מאלינו ושכנו לראותו מדעתנו (כדי להעיד עליו) ושוב לא ראינוהו – אין מעידים עליו, שמא לא היתה זאת הלבנה אלא עוגל של ענן לבן.

משמע שאם לא שבו לראותו – מעידים על פי מה שראו מאליהם בלא כוונה מיוחדת (ע' טורי אבן; חדושים ובאורים ועוד). ויש מי שצדד שאין להעיד על סמך ראייה ללא כוונת עדות (עפ"י באר אליהו חו"מ ז, ה).

דף כד

לג. א. כיצד מקדשים את החודש?

ב. האם מקדשים את החודש רק כשנראה בזמנו או רק שלא בזמנו, או בשניהם?

א. ראש בית דין אומר מקודש (וידבר משה את מעדי ה') וכל העם עונים אחריו מקודש מקודש (אשר תקראו אתם – אתם (רב פפא); אלה הם מועדי (רב נחמן בר יצחק); מקראי קדש – שתי פעמים).

קידוש זה היה נעשה בעסק גדול ובתשבחות, והיו מברכים על היין שלש ברכות (כמפורט במסכת סופרים יט. וע' סנהדרין ע: צפנת פענח סוף הלכות סוכה; סידור ריעב"ץ שער החדש).

קכו

ב. בין שנראה בזמנו (– ליל שלשים) בין שלא נראה בזמנו (ומעברים את החדש) – מקדשים אותו. רבי אלעזר ברבי צדוק אומר: אם לא נראה בזמנו אין מקדשים אותו שכבר קדשוהו שמים. פלימו אומר: בזמנו אין מקדשים אותו (שאינו צריך חיזוק) שלא בזמנו מקדשים אותו. רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: בין כך ובין כך אין מקדשים אותו (וקדשתם את שנת החמשים – שנים אתה מקדש ואי אתה מקדש חדשים).
אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי אלעזר ברבי צדוק.

לד. לא תעשון אתי... – מה נכלל באיסור זה?

לא תעשון אתי... – לא תעשו (צורות) כדמות שמי – הן שמיים שעל הארץ, כגון תבנית היכל, תבנית חצר, עזרה שלחן ומנורה [אבל עושה מנורה של חמשה, ששה או שמונה קנים. וכן עושה מנורה של עץ שהיא פסולה לדעת חכמים [וריר"י אוסר, שלדעתו היא מנורה כשרה]; הן שמיים המשמשים במרום, במדור העליון – כדמות אדם, או דמות ארבע פנים (שבכסא הכבוד) ביחד (שגם אם מצא דמות אדם, אסור להשלים לד' פנים. עפ"י תוס'), וכן אסרו בברייתא לעשות כדמות אופנים ושרפים וחיות הקדש ומלאכי השרת. וכן שמיים שבמדור התחתון, כגון חמה ולבנה כוכבים ומזלות.

נחלקו הפוסקים אודות ציור שאינו בולט. וכן נחלקו בצורת פרצוף אדם לבד, ללא גוף. ואם משחית צורתו – מותר לכל הדעות.

ישנן דעות שאף אחת מהפנים שבמרכבה אסורה, אבל להלכה נקטו הפוסקים שאין איסור אלא בארבע הפנים יחדיו, או אדם.

אחרים (= נכרים) שעשו לו צורות – אין איסור להחזיקן, אך משום חשד עבודה זרה (עפ"י רש"י ותוס' כאן. ויש מפרשים: חשד שעשאן) אסרו חכמים להשהות צורה בולטת (כגון דרקון, שהיא צורה חשובה להם. תוס'). ודוקא ליחיד אסרו משום חשד, אבל לרבים מותר כגון אנדרטא במקום ציבורי, וכן נשיא – הרי הוא כציבור.

א. אמירה לנכרי אסורה מדרבנן, אך לצורך מצוה כגון רבן גמליאל שנצרך לצורות לבנה, לא גזרו (עפ"י תוס'). ואפשר שהוא הדין במקום צורך גדול. עפ"י טוב רואי. ויש אומרים שהנכרי עצמו אסור בעשיית צורות אלו (עפ"י רמב"ם).

ב. דעת כמה ראשונים שדמות אדם או מלאכים ושרפים וארבע פנים שבמרכבה – אסור להשהותם מהתורה. ורק לענין חמה ולבנה וכוכבים מותר מהתורה.

צורות העשויות פרקים (כצורות רבן גמליאל, שלא הרכיבם אלא לשעה. עפ"י מפרשים) – משמע בגמרא שמתר. וכן התיירו בעושה להתלמד (לא תלמד לעשות... – אבל אתה למד להבין ולהורות).

יש אומרים שהחילוק בין יחיד לרבים, וכן החילוק שבין צורה שלמה לפרקים – אינם קיימים למסקנא.

דף כה

לה. א. האם יתכן שהלבנה תיראה במולדה שחרית במזרח וערבית במערב?

ב. באו שנים ואמרו ראינוהו בזמנו (ביום שלשים), ובליל עיבורו לא נראה – האם עדי שקר הם?

ג. האם יתכן שתראה הלבנה החדשה ביום כ"ט?

ד. למה לא נתפרשו שמותיהם של שבעים הזקנים?